

Roberto Rikardi
BIO SAM SAMO BROJ
Pripovijeda Alberto Sed

Roberto Rikardi
BIO SAM SAMO BROJ
Pripovijeda Alberto Sed

Izdavač: Imprimatur d.o.o.
Za izdavača: Boris Maksimović

Naslov originala: Sono stato un numero

Recenzenti: Danilo Kapaso i Željko Vujadinović

Lektor: Sonja Lero Maksimović

Prevodilac: Milko Branković

Dizajn korica: Milan Šikman

Grafička priprema: Srđan Ivanković

Štampa: Atlantik bb
Za štampariju: Branislav Galić

Tiraž: 400

Godina: 2017.

ISBN: 978-99976-707-3-1

Sponzor izdanja:
JEVREJSKI KULTURNI CENTAR »ARIE LIVNE«

Roberto
Rikardi

BIO SAM
SAMO
BROJ

Pripovijeda
Alberto Sed

*Mojim roditeljima, mojoj ženi, mojim ćerkama
Od vas sam dobio najljepše dragocjenosti:
Život, ljubav, vječnost,
Vama pripada moje srce.
Dok god budem postojao u bilo kakvoj formi u univerzumu,
vi ćete biti u meni.*

PREDGOVOR

OVA PRIČA SE sama napisala. Stanovala je u ulici na pola sata od mene, u sjećanjima jednog čovjeka, premjestila se u jedan kompjuter i sada živi u svežnju stranica. Tužna je to priča, tužna kao Holokaust, lijepa kao srce njenih junaka.

Ova knjiga opisala je život Alberta Seda, koji je 1944. godine u Aušvicu bio samo jedan broj, A-5491. Zahvaljujući jednoj tetovaži na ramenu, vjerovali su da će se njegov identitet munjevitom brzinom izbrisati: njegovo ime, prošlost, osjećanja, svijest i ponos.

Postojanje Alberta svjedoči koliko je to vjerovanje bilo pogrešno. S vremenskom distancom od preko šezdeset godina, stranice koje slijede donose sve o njemu: njegovu prošlost, osjećanja, svijest i ponos. To je nešto što pripada milionima ljudi, ali čije priče nećemo nikada pročitati.

Priča se bazira na svjedočenju glavnog junaka ove priče, koji pripovijeda u prvom licu, i na dokumentima u njegovom posjedu, koji su tu da bi dali živost ovoj priči.

Posvećujem ovu priču žrtvama Holokausta i ostalih užasa koje je počinio čovjek. Vama, njihovim najmilijim, iskazujem iskreno saosjećanje u preživljenom bolu. Moje saučešće. Kao da se svaki zločin desio juče. Zar ne osjećate to tako u vašem srcu?

I

NE MOŽEŠ DA IGRAŠ, TI SI JEVIJ

*„Zar Jevrej nema oči?
Zar Jevrej nema ruke, organe,
udove, čula, osjećanja, strasti?“*

Vilijam Šekspir

„ŽENO, PATI. BOL koji ti izjeda meso je dobar. Dolazi iz utrobe zemlje, iz srca duboke humanosti koja te je oformila. Plači, urlaj ako hoćeš. Za svaku puštenu suzu dobićeš hiljadu osmijeha sa usana tvog sina, koji će ti dosegnuti dušu nošenu vjetrom. Patnja će da nestane u tvojim sjećanjima.“ Tako se cijeli univerzum obraćao Enriki Kalo dok je svojom mukom, po drugi put, plaćala cijenu koju žena mora da plati za majčinstvo. Potom, u plaču raspršenom u zraku, beskonačna tajna se ponavlja. Bol se smirio, oči mi se otvaraju ka suncu. U srcu majke eksplodirala je ogromna radost, jer je na svjetlost života donijela jedno živo stvorenje, plod ljubavi prema njenom mužu.

Na svjetsku pozornicu svaki dan dolaze novi glumci, a odlazi onaj koji je glumio. Kao u sali, poslije predstave, te dvije grupe se sreću, ali samo na jedan trenutak. Pogledaju se i

dodirnu da bi onda otišli dalje, svako za svojom sudbinom. Na spomeniku, isti datum označava početak ili kraj. Za mnoge je 7. decembar 1928. godine bio posljednji dan. Za mene je bio početak života.

Ja nisam tražio da živim. Ali ako je odluka u dalekom mjestu u kojem se bira sve ili ništa čekala mene, ne bih mogao odabrati bolju želju. To je bio Eden, zemlja. Zlo je bilo apstrakcija, riječ bez značenja. Crtao sam dane olovka-ma u boji, moj horizont je bio višegodišnja duga gdje nije bilo mjesta oblacima.

Postoji li išta bolje od trčanja po cvjetnoj livadi, skakanja sa stijene u more i osjećanja slane vode na koži, primjećivanja majčinog i očevog osmijeha na kojem se vidi zadovoljstvo svijetom? Često sam se pitao šta bi moglo biti da su moji roditelji mogli predvidjeti Aušvic, masakr, užas. Da li bi poželjeli da se rodim bez obzira na to? Ali to su riječi koje raznosi vjetar. Ništa od onog što smo preživjeli nije bilo zamislivo za osobe s razumom i srcem. Ništa.

Sa smrću, koja će na stolu u logoru biti istrajna menza, rano sam se upoznao. Tokom sedam godina, stvarnost i fantazija bila su dva područja koja ništa nije razdvajalo. Nebo je u mojim očima bilo čarolija sjajnih zvijezda i slobodan let galebova. Sve dok jednog ružnog dana crna gospođa nije zakucala na vrata.

Rodio sam se na zimu, život mog oca se ugasio na ljeto, ali prava godišnja doba su ona koja dolaze iz srca. Sudbina je željela da jednog dana prepunog sunca u moju dušu unese hladnoću smrti. Od tada, u mojoj glavi, nebo je postalo novi dom mog oca. S vremena na vrijeme gledao sam gore, zamišljajući njegov lik uz zvijezde i galebove, uvjeravajući se da je i tamo dobro, bez majke i nas.

Umrijeti, za Pačifika Seda, bio je poduhvat tragično jednostavan. Odnijelo ga je jedno bezazleno zlo: danas bi se pobijedilo uz nekoliko antibiotika. Dok sam stajao kraj nje-

govog tijela, do mene su dopirali prigušeni i daleki komentari ljudi.

- Kako se desilo?
- Isjekao se dok se brijač, brijač nije bio nov.
- Kakva nesreća, tako mlad čovjek!
- I šta sad? Enrika, djeca?

Kako dalje? Problem je bio veliki, porodici je nedostajao njen glavni oslonac. Otac je prodavao platno na obližnjoj tržnici, što je bila djelatnost koja nam je uvijek omogućavala da od nje živimo.

- Ja ću nastaviti s tezgom.
- A kuća, kućni poslovi?

Slijegala je ramenima. Nije imala alternativu, morala se pozabaviti svakom stvari. Nije bilo lako, vremena nije nikad imala, kao ni novca. Trebalo je toliko usta nahraniti, četiri sina koja su još uvijek trebala sve. Za mene i Anđeliku, najstarije, otvarala su se vrata Pitaljanija, jevrejskog sirotišta. U meni su još netaknuta sjećanja na taj dan. Pješačenje nas troje, prizor koji sam poželio da zauvijek traje, a činio mi se kratak kao plamen šibice. Na svakom koraku, teškom kao da sam nosio kamen, ispuštao sam po jednu suzu. Majka nas je držala za ruku, hodajući u sredini; ja i moja sestra provirivali smo glavicama iza nje, da bismo ukrstili naše poglede. Ispred ulaza, u glasu mi je drhtalo pitanje:

- Majko, hoće li ovo biti zauvijek?
- Sine moj, ništa nije zauvijek.
- Bićete tu koliko bude potrebno. Treba da budete srećni, naučićete dosta novih stvari.

Prvu sam naučio samo koji trenutak poslije. Nakon što sam prešao prag, iza mojih leđa nisu se samo zatvorila vrata nego i čitava jedna etapa života. Od tada, sadašnjost i budućnost bile su čvrst zid mog internata. Prošlost, slatka mješavina napravljena od igara, djetinjstva i nostalgije, imala je za mene samo jedan trag: Anđeliku.

Uspijevao sam da je vidim u intervalima između časova, kada smo se smjenjivali u menzi i sali za vježbanje. Jeli smo svi zajedno, u isto vrijeme. Spavaonice, ne treba ni govoriti, bile su razdvojene: djevojke na spratu iznad, a mi ispod.

Nedjeljom su nas naši dragi mogli posjećivati.

- Pogodi šta sam ti donijela.
- Rikotu ili salamu?

Rustična pica koju je pravila moja mama bila mi je omiljena. Ostavljala mi je umotanu krišku sira da jedem tokom sedmice. Koliko sam samo puta u logoru, između napada gladi, pokušao da osjetim miris zatvorenih očiju ne bih li se bolje koncentrisao.

Kući smo išli dva-tri puta godišnje, za jevrejske praznike. Pasha, Roš hašana, Uskrs i Nova godina, kao i Purim, koji podsjeća na to kada je u Persiji kraljica Ester spasla izraelski narod uništenja od podmuklog Hamana. Istorija koja se ponavlja, samo što kraj nije uvijek bio isti. Institut nam je pružao religioznu edukaciju. Nastojali su svakog učenika podučiti osnovno znanje, a poslije su one manje uspješne u učenju slali na rad.

Ja sam po mnogima bio jedan bistar dječak, škola mi je dobro išla. Gdje piše da matematika po pravilu mora biti bauk? Meni je bila lijepa sa svim tim preciznim pravilima i računima koji su se uvijek poklapali. Da je makar tako i u životu. Imao sam dobre ocjene i iz drugih predmeta i nastavnici nisu bili škrti na komplimentima:

- Bravo, Sed. Nastavi tako, vidjećeš da si na pravom putu.

Osmjehivao sam se, pomalo postidjen ali srećan, pomišljajući na momenat kada to budem rekao mami. Ona će sigurno biti ponosna na mene:

- Alberto, to je za mene veliki poklon. Sa rezultatima koje imaš, tvoja budućnost je mirna. Ne znaš koliko je to važno za mene, imam toliko briga.

Dala mi je još jednu picu s rikotom.

Poslije osnovne škole, pohađao sam trgovačku. Već na trećoj godini počeo sam sebe da zamišljam u kancelariji kako računam astronomske cifre, sposoban da prebrojim sve kapi u moru. Jedna, deset, milijardu. Razumljivo, niko nije imao nedoumica da je to bio moj životni put, služba koja najviše odgovara mojim sposobnostima.

Iz Pitaljanija imam dosta uspomena, maglovitih i slatkih čak i kad me vraćaju u vrijeme rata. Sirena koja je upozoravala na bombardovanje dok mi trčimo da se sakrijemo u podrum. Neophodnost da se ne kreće, u mraku i tišini. Strah, zadržavanje daha do posljednjeg, nestrpljivost za izlaskom:

- Učiteljice, možemo li ustati?
- Ne još, djeco. Zar ne čujete da su avioni još uvijek blizu?

U vrijeme moga boravka u internatu desilo se najveće razočaranje moje mladosti. Bio je to prvi momenat u kojem sam primijetio zlo koje me je okruživalo i osjetio sam zlu sudbinu koja se spremala za mene i moje najdraže.

Kao što sam rekao, učenje mi je išlo odlično. Međutim, prije svega toga, obožavao sam igru loptom. Još kao mali imao sam tu strast, sa svojih četiri ili pet godina mogao sam da napravim kartonsku loptu uvezanu špagom. Zvali su je umjetnost snalaženja, sposobnost koja će mi u životu mnogo puta biti korisna. Prije internata, dok nisam napunio godine za školu, ostajao sam u kući s mamom. No, pokoji put kad je odlazila kod oca na tržnicu da mu pomaže, vodila je i mene sa sobom. Tu me ostavljala da se igram na ulici, pazeći na mene sa kratke udaljenosti. Jedanput, šutnuo sam loptu jače od drugih i poslao je na banku.

- Bravo – viknuo je otac. – A šta sad?
- Dohvatiću je odmah!

Prije nego što je imao vremena da me zaustavi, ja sam već bio započeo penjanje. Poduhvat je bio težak, pao sam i

sломio rame, shvatajući dobro lekciju iz ovog slučaja. Međutim, ovaj porok nisam napustio. Sa loptom u nogama bio sam pravi as, za mene se čulo i izvan internata. Često su me zvali da igram za mlade selekcije iz četvrti.

- Kako da igram? Drugi su toliko veći od mene!
- pretvarao sam se da negodujem, s neskrivenim ponosom.
- Daj, za tebe je to isto.

Bila je to istina. Po godinama sam bio najmanji, ali fizički to nisam pokazivao. Ličio sam na oca, on je bio visok, snažan. Mnogo puta pravio sam razliku, jedan moj udarac rješavao je utakmicu koja se činila izgubljenom. Najljepši gol desio se zahvaljujući jednom hazarderstvu, lopti poslatoj na Kaligarisu. Sjećam se kao da je bilo juče: utakmica Garbatela–Trastevere, ja sam nosio dres ove druge. U jednoj akciji su mi dodali loptu. Dodavanje je bilo neprecizno, previše sam skočio da bih udario loptu glavom. Čuo sam glasove saigrača koji su me podsticali da uradim nešto, ne znajući šta tačno:

- Naprijed, Alberto!

Ideja mi se munjevito pojavila. Bilo je skoro nemoguće da mi uspije, ali nisam imao drugog izbora. Šutnuo sam jedan smrtonosni volej i golman je bio savladan.

Od tada, bez ikakve najave, ekipe u kojima sam se borio, prestale su da me traže. Razlog mi je bio nejasan: ništa se nije desilo, ponašao sam se korektno prema svima, moje zalaganje na terenu je uvijek bilo na najvećem nivou. Pomislio sam da odem odmah i zatražim objašnjenje, ali me je nešto zadržalo. Sramotio sam se, nisam mogao da se odlučim. Onda sam jednog dana prelomio. Znao sam gdje se igraju utakmice i otišao sam tamo. Obukao sam fudbalsku opremu i zatražio da uđem. Čini mi se da to neću nikad zaboraviti. Moji prijatelji, koji su doskora navijali za mene i svađali se kod koga ću da igram, nisu imali snage čak ni da me pogledaju u lice. Spuštali su poglede, povlačili su se dok mi najzad jedan ne pride i reče

da ne mogu više da igram. Niko nije imao problem sa mnom, „nije ništa lično“, ali su se stvari promijenile: „takvi kao ti“ ne mogu više da budu sa drugima.

Stupili su na snagu tzv. rasni zakoni. Je li trebalo da okrivim postidene mladiće, nesposobne da me gledaju u oči? Shvatio sam. Nisam više bio dijete, postao sam Jevrej.

Stupanjem na snagu novog zakona, u mojoj porodici su se odmah pojavila dva problema: majčin posao i obrazovanje nas djece. Prvi koji je morao da napusti školu, zbog zabrane obrazovanja, bio sam upravo ja. Budući da sam završio srednju školu, morao sam napustiti internat. Mnogo godina ranije, došavši u ovu instituciju, osjetio sam tugu u srcu, dok sam pozdravljao drugove – taj osjećaj mi se ponovo vratio:

- Armanado, Vasko, pazite se. Budite dobro.
- Šalom, brate.

Praznina, strah, nesigurnost. Moj svijet se ponovo mijenjao, a ta promjena je još jednom bila praćena bolnim okolnostima. U glavu su mi se vraćale majčine proročke riječi: „Sine moj, ništa nije zauvijek.“ Kada sam izašao iz Piti-ljanija, bio je januar 1943. godine. Rat se širio, eho stradanja i uništenja koji je bjesnio u čitavom svijetu dolazio je i do nas. Pokušao sam da se upišem na jedan javni institut za knjigovodstvo i poslovnu praksu, ali sam odbijen. Razlog je uvijek bio isti: Jevreji se ne prihvataju.

Sa svojih četrnaest godina morao sam da postanem glava kuće. Ponovo je bila u igri moja fizička snaga, koju sam koristio za sport u internatu. Nastojeći da pomognem majci da nas izdržava, prilagodio sam se najtežim poslovima i rop-skim zadacima: kopanje zemlje duž Tibera, isporučivanje paketa jednoj krojačnici, istovar povrća, rad u trgovini koja se bavi razmjenom robe. Bilo kakav posao bio je blagosloven, važno je bilo da se nešto zaradi. Ustajao sam rano ujutro i obilazio radnje:

- Gospodine, imate li danas nešto za mene?

– Posla koliko hoćeš, novca ništa. Mogu ti dati malo voća. Odgovara li ti to?

Plaćali su nas hranom: hljeb, krompir, narandže. Nešto korisnih namirnica koje sam nosio kući da podijelim s majkom i sestrama. Naravno da mi je to odgovaralo, bolje i voće nego glad. Osmog septembra, kada je vlast prešla u ruke naci-sta, muzika se ponovo promijenila. Naravno, nagore. Od tada nisam mogao raditi ništa, zakon je primjenjivan uz najteže kazne, moji povremeni poslovi trajali su sve kraće. Svaki put, čim bi otkrili da sam Jevrej, tjerali su me. Niko nije imao hrabrosti da mi dâ posao, zakoni su od solidarnosti napravili jedan veliki rizik.

Tokom oluje, s užasom posmatraš velike talase kako se razbijaju o brod. Tek tad shvatiš vrijednost čamca za spasavanje. Viđao si da i ranije, s palube, ali mu nisi pridavao važnost, činilo ti se da je samo ukras.

Govorim o gospođi Frančeski. Ona je bila mušterija moje majke na tržnici, u četvrti Trionfale. Dolazila je iz jednog mjesta u Laciju, ne mogu da se sjetim naziva. Vremenom se između ove dvije žene razvilo prijateljstvo. Vode su bile mirne i dobro se još nije činilo tako dragocjenim.

Ali kada je otac počeo nedostajati, ljubaznost Frančeske prema majci se povećavala. Bio je to dokaz u trenutku potrebe. Potvrda da se radi o pravom prijateljstvu došla je tačno poslije stupanja na snagu rasnih zakona. Mnogo ljudi je pobjeglo od nas kao od kuge, bojeći se posljedica za one koji su bili „jevrejski prijatelji“. Ne i ona.

To je taj čamac koji je u nevremenu doplovio do nas. Iskrena prijateljica u koju si se mogao pouzdati:

– Frančeska, moram razgovarati s tobom.

Moja majka je bila zabrinuta. Oduzeli su joj dokumente i nije više mogla u banku, rizikovala je čak i zatvor ako otkriju da prodaje. Gospođa koja je živjela blizu tržnice sa mužem i djecom pokušavala ju je umiriti:

– Pomoći ću ti ja. Poznajem tvoje mušterije, sve su to ljudi iz ove četvrti. Od sada pa nadalje obezbijediću ja kontakt s njima. Javiću ti kad prikupim nekoliko narudžbi. Dolaziću samo ako je neophodno, manje ću rizikovati.

Od toga dana, počela je da kruži ulicama noseći listove u koje je bilježila narudžbe. Popunjavala je liste narudžbi, organizovala susrete i zvala svoju majku, govoreći joj šta treba da ponese: majice, peškire, čarape. Poslije prvih deportacija, kada je situacija postala zaista dramatična, njena ponuda bila je još humanija:

– Zašto ne dođete u moje mjesto? Možete spavati u jednoj sobi. Tamo vas niko ne poznaje, možete čak i s vremena na vrijeme s oprezom da izađete van.

Moja majka je bila dirnuta, znala je vrlo dobro šta znači izložiti se takvom riziku. Bio je to prijedlog koji se nije mogao odbiti: u gradu je naša sudbina bila obilježena, puna Nijemaca i špijuna sa svih strana. Savjest joj nije dopustila da prihvati taj prijedlog:

– Nije toliko važno sve i da nas uhvate. Uradiće to prije ili kasnije. Šta će biti s tvojom porodicom? Ako nas pronađu u vašoj kući, vi ćete takođe biti u nevolji. Ne mogu to da dopustim.

Tako smo ostali u Rimu. Gospođa Frančeska nije pres-tala da nam pomaže. Svaki put, kad god je to bilo moguće, dostavljala nam je hranu i pružala moralnu podršku. Nastavila je da održava kontakte između moje majke i njenih starih mušterija. U ljudskom društvu koje je postalo pustinja, njena ličnost je postala oaza u kojoj si mogao pronaći malo nade. Dok sam živ, neću to zaboraviti.

Izuzev te pomoći, s neba ništa drugo nije padalo osim nevolja. Bilo mi je teško naviknuti se na nova zbivanja koja su se dešavala ubrzanim ritmom. Saznanje da sam drugačiji od ostalih, da ne mogu živjeti kao oni, teško mi je ulazilo u

glavu. Svaki put dok sam se skrivao, osjećao sam neobjašnjivu sramotu i poniženje. U tom neodređenom vremenu, bio sam siguran samo u jednu stvar: znao sam da nisam uradio ništa loše.

Nisam mogao da shvatim zbog čega je moja majka označena kao kriva, ona koju sam uvijek gledao kako radi, mučeći se za nas. Šta su loše mogle da urade moje sestre? Nisam mogao zamisliti da postoji stvorenje nevino kao mala Ema, „loknice od zlata“, koja je te 1938. godine tek bila napunila dvije godine.

Ja sam, takođe, bio samo dječak, iako su nas vremena primorala da odrastemo na brzinu. U duši sam tražio besmislenost svega toga. Želio sam da trčim za loptom s prijateljima, umjesto da mi dan prođe u istovaranju robe i kopanju zemlje.

Strast za fudbalom ostaće u meni zauvijek, čak i poslije logora. Vjerni navijač Rome, dugo vremena nisam propustio nijednu utakmicu, svake godine sam kupovao sezonsku kartu. Za prijatelje sa tribina sam nestao, doslovno, a onda sam jednog dana dobio telefonski poziv:

- Alberto, ti si nas napustio. Zašto ne dolaziš više?
- Zar niste primijetili natpise i transparente iza leđa?
- Ma daj! To su samo dječaci, ne znaju o čemu pričaju.
- Može biti. I onda je počelo tako. Od tada fudbal pratim samo preko televizije.

Novosti su mi ipak stizale, bez obzira na to.

Slična uvreda desila se u skorije vrijeme, 29. januara 2006. godine. Na stadionu Olimpiko igrali su Roma–Livorno. Južna tribina bila je puna kukastih krstova i natpisa protiv Jevreja. Bio je to usmjeren čin, prije samo dva dana obilježen je Dan sjećanja.

Između ostalih, jedan natpis me je posebno pogodio, jer je onaj koji ga je napisao želio da to bude ironično, pa čak i poetično: „Lacio i Livorno – odveć slična riječ, ista peč.“

Autori ove rasističke uvrede izdvojeni su i prijavljeni. No, ideje ostaju – one ne mogu nestati iz glave tako lako kao što se briše natpis s nekog zida.

To je nešto što ne mogu da shvatim, čak ni danas, i pored moje bijele kose na glavi, i pored toga što sam vidio svaki mogući užas. Čemu, na fudbalskom terenu, simboli i natpisi inspirisani mržnjom? Sport bi trebalo da bude jedna čista stvar, udaljena od ljudske mizernosti.

Scena utakmice sa Livornom ponovo mi je otvorila rane sjećanja, unoseći u njih razočaranje koje sam imao kao adolescent. Osjetio sam bijes onog dana, kada sam saznao da za dva šuta lopte treba da se pripada drugoj „rasi“.